

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет інформаційних технологій, обліку та фінансів

Кафедра фінансів і кредиту

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

ЛУТАЙ Дарина Миколаївна

УДК 336.322

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«Бюджетний дефіцит і його регулювання в Україні»

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Дарина ЛУТАЙ _____

Керівник роботи
СУС Юрій Юрійович
к.е.н., доцент

Житомир – 2021

Висновок кафедри фінансів і кредиту за результатами попереднього захисту:
ЛУТАЙ Дарини Миколаївни

Протокол засідання кафедри фінансів і кредиту № __ від «__» грудня 2021 р.

Завідувач кафедри _____

к.е.н., професор _____ Дмитро ДЕМА
«__» грудня 2021 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти **ЛУТАЙ Дарина Миколаївна** захистив (ла)
кваліфікаційну роботу з оцінкою:

сума балів за 100-бальною шкалою _____

за шкалою ECTS _____

за національною шкалою _____

Секретар ЕК

Тетяна ТОВСТУХА

«__» грудня 2021 р.

АНОТАЦІЯ

Лутай Д. М. Бюджетний дефіцит і його регулювання в Україні – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

В кваліфікаційній роботі розглянуто проблему існування бюджетного дефіциту в Україні. Визначено причини його виникнення, динаміку та шляхи фінансування. Подані пропозиції щодо зменшення величини дефіциту державного бюджету за рахунок удосконалення податкових відносин в аспекті посилення роботи по запобіганню ухилення від сплати податків.

Ключові слова: дефіцит Державного бюджету України, бюджет, доходи бюджету, видатки бюджету.

ABSTRACT

Lutai DM Budget deficit and its regulation in Ukraine - Qualification work on the rights of the manuscript.

Qualification work for a master's degree in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" - Polissya National University, Zhytomyr, 2021.

The qualification work considers the problem of the budget deficit in Ukraine. The reasons for its occurrence, dynamics and ways of financing are determined. Proposals have been submitted to reduce the size of the state budget deficit by improving tax relations in terms of strengthening work to prevent tax evasion.

Key words: state budget deficit of Ukraine, budget, budget revenues, budget expenditures.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	7
Висновки до розділу 1.....	11
Розділ 2. АНАЛІЗ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.	13
Висновки до розділу 2.....	21
Розділ 3. ШЛЯХИ СКОРОЧЕННЯ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ.....	22
Висновки до розділу 3.....	26
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В наш час дефіцит Державного бюджету України є одною з основних проблем, яка є в українській економіці, тому його подолання є дуже важливим.

Дефіцит за останні роки зростає через такі проблеми, як військові дії, нестабільність економіки та пандемія COVID–19, це зумовлює, те щоб наш уряд робив систематичні рішення, які будуть спрямовані на його подолання.

Тому тему, дефіциту бюджету підіймають багато вітчизняних та іноземних науковців. З іноземних науковців доцільно відмітити праці Ш. Бланкарта, Дж. Б'юкенена, Б. Гербера Р. Масгрейва, Дж. Копітца, Дж. Левіна, А. Вагнера, Е. Кардосо, У. Олівера, Д. Патінкіна, А. Премчанда, К. Родрігеса, В. Танзі, П. Самуельсона, Дж. Стігліца, М. Фрідмена, Ф. Хайека, Дж. Хікса, Й. Шумпетера та інші.

Серед вітчизняних науковців цю проблему вивчали – В. Андрущенко, В. Геєць, А. Даниленко, Т. Вахненко, В. Дем'янишин, О. Василик, М. Єрмошенко, О. Заруба, М. Карліна, Л. Гладченко, В. Кудряшова, І. Луніна, В. Опарін, К. Павлюк, О. Барановський, Ю. Пасічник, М. Савлук.

Мета та завдання дослідження. Метою даної роботи є дослідження бюджетного дефіциту і його регулювання в Україні.

Завдання кваліфікаційної роботи:

- висвітлити суть та види дефіциту державного бюджету;
- виявити і охарактеризувати причини та наслідків дефіциту бюджету;
- проаналізувати динаміку дефіциту Державного бюджету України;
- обґрунтувати способи подолання дефіциту бюджету..

Предмет та об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є процес утворення та погашення дефіциту Державного бюджету України. Предметом дослідження є сукупність методологічних, теоретичних і практичних положень щодо сутності, утворення та погашення дефіциту бюджету.

Методи дослідження. В даній кваліфікаційній роботі використовуються такі методи дослідження, як абстрактно – логічний метод – застосовується для визначення суті та об'єкта дефіциту бюджету, статистично – економічний – для визначення статистичних даних для аналізу дефіциту бюджету за останні роки, метод синтезу – аналіз дослідження зарубіжних вчених.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки, які зроблено на основі проведеного дослідження можуть бути рекомендовані суб'єктам бюджетного процесу та контролюючим органам при вирішенні проблеми бюджетного дефіциту.

Перелік публікацій автора за темою дослідження. Результати дослідження по темі кваліфікаційної роботи були апробовані на науково-практичних конференціях:

- «Можливості зменшення дефіциту бюджету в Україні» опубліковано в студентській науково – практичній Інтернет конференції «Фінансове забезпечення економіки»(2021 рік, м. Житомир, Поліський національний університет).

- «Аналіз дефіциту Державного бюджету України та причин його виникнення» опубліковано в II Міжнародній науковій конференції «Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації» (17 грудня 2021 року, м. Херсон, Міжнародний центр наукових досліджень).

- «Позитивні і негативні наслідки дефіциту бюджету» опубліковано в III Міжнародній науково-практичній конференції Поліський національний університет «Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації» (2021 рік, м. Житомир).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Основний текст роботи викладено на 25 сторінках комп'ютерного тексту. Ілюстративний матеріал представлено у вигляді 5 таблиць та 7 рисунків. Структурно робота включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (43 найменувань).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Державний бюджет – це фінансовий план держави, в якому відображаються всі доходи й витрати країни на наступний рік [31]. Обсяг доходів і видатків формують бюджетний фонд грошових коштів, а їх взаємовідношення – це фінансовий план, який сформований на основі балансу.

У період коли формується баланс (видаткова і дохідна частина бюджету), за допомогою якого може бути рівновага видатків і доходів, дефіцит бюджету (видатки перевищують доходи) та профіцит (доходи перевищують видатки) [1].

Тому, відповідно до Бюджетного кодексу України, дефіцит бюджету - перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету) [6].

Також, хотілося б зазначити, що такі відомі вчені, як С. І. Юрій та В. М. Федосов вважають, що дефіцит бюджету являє собою «... складне економічне явище, у якому віддзеркалюються різні аспекти соціально – економічного розвитку суспільства, ефективність економічної політики держави...» [41].

Зарубіжні країни ділять дефіцит бюджету на такі види:

Наочно – реальний. Цей вид дефіциту бюджету характеризується тим, що обсяг дефіциту дорівнює загальним доходам від податків за вирахуванням на державні закупівлі та трансфертні платежі

Структурний. При цьому виді дефіциту являє собою різницю між доходами: витратами при діючій фіскальній політиці та базовому рівні безробіття.

Циклічний. Цей вид дефіциту бюджету характеризується результатом не дискреційної політики уряду, спрямованої на скорочення циклічних коливань виробництва.

Останні 5 років дефіцит України досягнув рекордного значення, тому далі необхідно виділити причини.

Основними причинами, через які відбувається збільшення дефіциту Державного бюджету України, можна вважати наступні :

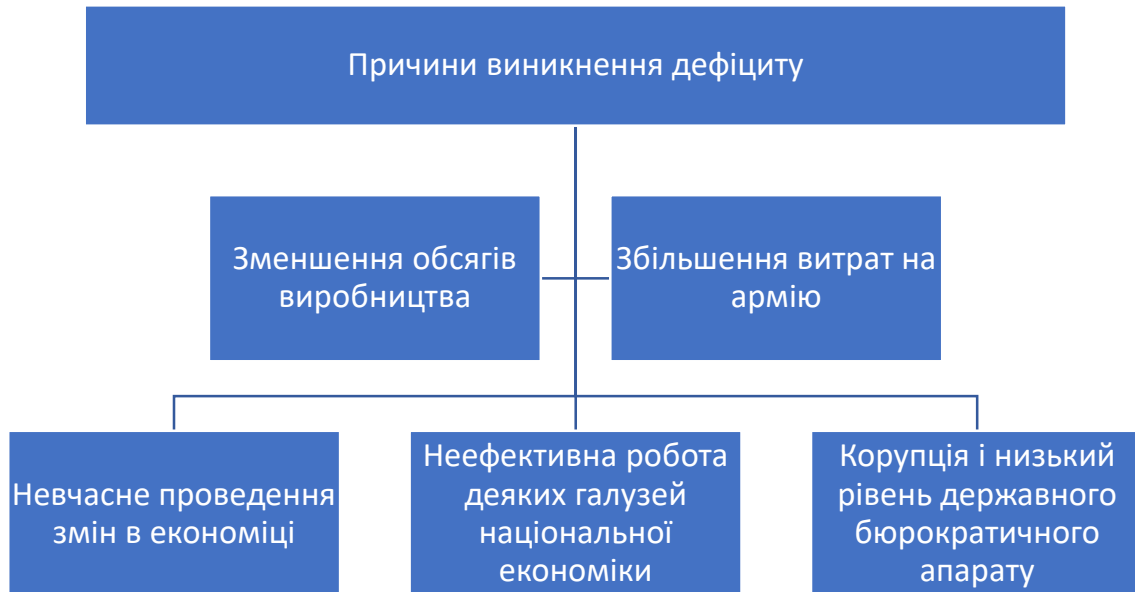

Рис. 1.1 Причини виникнення дефіциту бюджету

Джерело: власні дослідження

Загально аналізуючи дефіцит Державного бюджету України, хочеться конкретизувати умови його виникнення в Україні, адже незважаючи на причини вказані вище, в кожній державі є ще свої конкретні умови, які впливають на збільшення дефіциту бюджету (табл 1.1).

Таблиця 1.1

Події, що сприяли збільшенню дефіциту Державного бюджету України

Період	Подія
2008 – 2010	Криза в фінансово – економічній сфері
2011 – 2012	Підготовка та проведення Євро – 2012 в Україні
2013 - 2014	Криза в політичній сфері та Євромайдан
2015 - 2020	Проведення антитерористичної операції на територіях Донецької та Луганської областях
2020 – понині	Продовження минулих подій та пандемія COVID - 19

Джерело: адаптовано та доповнено [32]

Дефіцит бюджету України виникає через низку різних обставин, також може бути різної якості, та має окремі свої види, що призводять до різних

наслідків. Тому, доцільно виділити такі види дефіциту Державного бюджету України (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Класифікація видів дефіциту бюджету

№	Класифікаційна ознака	Види бюджетного дефіциту	Характеристика
1.	За терміном виконання	запланований	- щорічно затверджується у законі про бюджет;
		звітний	- отримують за результатами звітів про виконання державного бюджету;
2.	За формою прояву	відкритий	- це дефіцит, який офіційно відображений у законі про бюджет, звітності та в статистиці;
		прихований	- це дефіцит, який виникає через несвоєчасне фінансування запланованих у бюджеті призначень внаслідок недоотримання запланованих доходів;
3.	За причинами виникнення	вимушений	- є наслідком стихійного лиха, військових дій, економічної кризи та супроводжується дефіцитом фінансових ресурсів, якого уникнути неможливо
		свідомий	- є результатом проведення державою політики позикового фінансування;
4.	За спрямуванням коштів	активний	- пов'язаний із збільшенням державних інвестицій та стимулює економічне зростання;
		пасивний	- виникає як наслідок різкого зниження курсу національної валюти і сам стає джерелом інфляційних процесів у країні;
5.	За визначенням складових дефіциту	фактичний	- є зовнішнім виявом розбалансованості дохідної та видаткової частин бюджету; - відображає реальні доходи і видатки бюджету та дефіцит за відповідний рік;
		структурний	- його внутрішніми складовими дефіцит за умов повної зайнятості;
		циклічний	- результат дії «вмонтованих стабілізаторів» економіки в умовах зміни фаз ділового циклу;
6.	За терміном дії	тимчасовий (касовий)	- у короткостроковому і, як правило, пов'язаний з касовими розривами у бюджеті;
		стійкий	- існує у довгостроковому періоді

Джерело: [26]

Також, аналізуючи всю інформацію, яка призводить до дефіциту бюджету, хочеться також хочеться виділити і такі чинники, як:

1. Армія. В нашій країні це актуальна причина, тому що останні роки відбувається значне нарощення військових сил України, що тягне за собою значні витрати з Державного бюджету України.

2. Економічна криза. Цей чинник є наслідком несприятливого економічного розвитку, а саме інфляції, спад виробництва.

3. Політичний чинник. В нашій країні є така тенденція, як надлишкове витрачання бюджетних коштів на політичну партію, задля того, щоб сподобатися виборцеві.

4. Надзвичайні події. Ця причина є самою не контролюючою, адже ніхто і ніколи не знає, яка стихійне лихо чи катастрофа або ж пандемія може виникнути, а це за собою може потягнути на величезне збільшення видатків держави[19].

Можна зазначити, що дефіцит Державного бюджету може бути, як в країнах що розвиваються так і в країнах з розвиненою економікою. Причинами його виникнення є низка різних причин, таких як економічні, політичні та соціальні. Кожна з цих причин несе за собою зменшення доходів бюджету та зменшення бюджетних витрат. Тому не зважаючи які причини спричинили виникнення дефіциту, основним завданням пов'язаним із зменшенням дефіциту є баланс між доходами та видатками, контроль за використанням бюджету, зменшення рівня корупції в державному апараті управління, контроль за соціальною політикою держави.

Дефіцит бюджету України в більшості випадків має негативний наслідок, але і буває і позитивний або взагалі відсутній.

Розглянемо, які ж можуть бути позитивні наслідки дефіциту для нашої країни:

- по – перше це може спонукати до пошуку ефективних шляхів знаходження балансу між витратами і доходами в бюджеті;
- по – друге забезпечення бюджетної дисципліни;

- по – третє це може нести за собою позитивний наслідок у вигляді знаходження додаткових коштів, які збільшать доходи.

Вчені – теоретики вважали, що дефіцит бюджету в майбутньому може стати важливим інструментом бюджетної політики, що буде використовуватися під час вирішення різних завдань. Але дефіцит бюджету не є контрольованим, що в свою чергу може призвести до економічної кризи, тому в реаліях нашої країни позитивні наслідки не є реальними.

Негативних наслідків дефіциту бюджету є набагато більше, вони являються:

- нераціональне використання коштів урядом;
- фінансова нестабільність;
- високі ризики економічної діяльності в державі;
- високі інфляційні процеси;
- криза в державних фінансах;
- криза грошової системи.

Всі ці наслідки несуть за собою ще більш руйнівний характер, тобто в кінцевому результаті дефіцит бюджету може стати хронічним.

Наслідком хронічного дефіциту бюджету стане:

- дефіцит бюджету буде не реально контролювати;
- відсутність фінансової дисципліни;
- збільшення ще більшого марнотратства уряду;
- ці всі наслідки несуть за собою появу дефолту[21].

Висновки до розділу 1.

Обґрунтовано, що особливим явищем в будь-якій економіці є дефіцит Державного бюджету. В нашій країні дефіциту бюджету є невід’ємною частиною економіки. Причин виникнення дефіциту є досить різними, починаючи від економічного фактору закінчуючи індивідуальними факторами,

які характерні для кожної держави. В Україні ці фактори поєднані між собою і спричиняють великий розрив між доходами і видатками.

Визначено, що для зменшення дефіциту бюджету необхідно забезпечити його постійне регулювання. Для цього необхідно урегулювати економічний стан, збільшити виробництво, зменшити, або взагалі позбутися корупції в державному секторі, урегулювати політичну систему та інше.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Аналізуючи історію Державного бюджету України, можна зробити висновок, що видатки нашої країни завжди перевищували над її доходами. Але у зв'язку з останніми подіями, як проведення антитерористичної операції на територіях Донецької та Луганської областях та пандемія COVID – 19, проблема дефіциту бюджету стає критичною.

Доходи нашої країни дорівнюють 1076016,7 млн. грн., а видатки – 1288016,7 млн. грн., що становить від'ємне сальдо і дорівнює – 5,18% дефіциту бюджету.

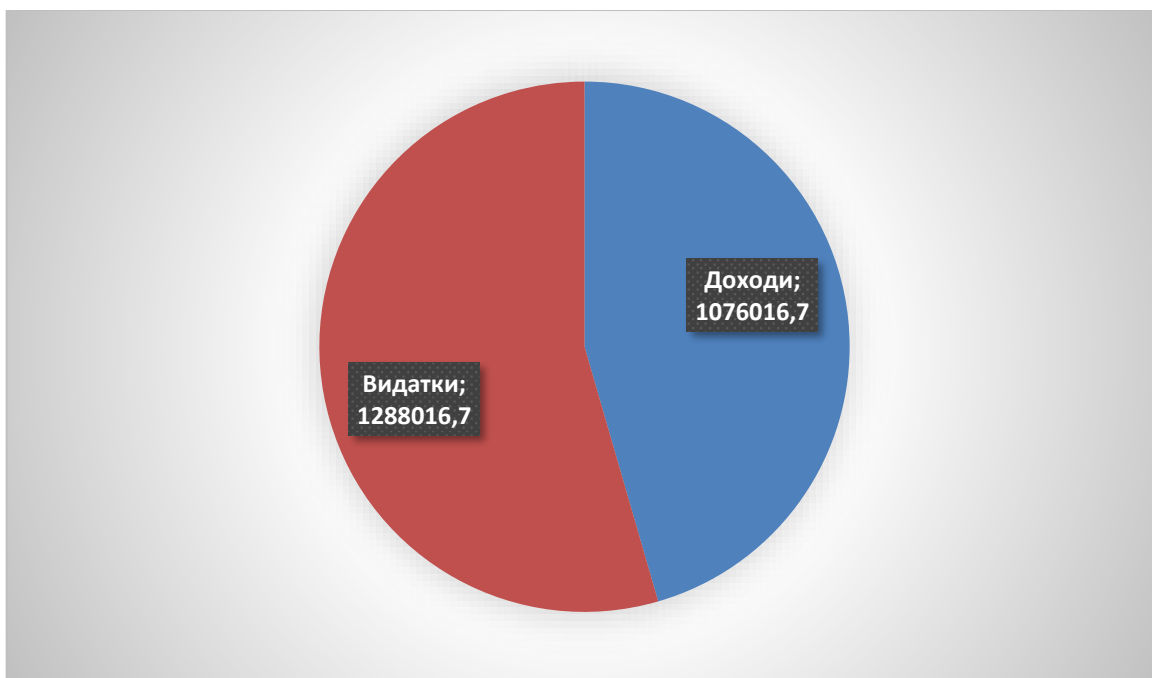

Рис 2.1. Державний бюджет України за 2020 рік

Джерело: [14]

Головна проблема виникнення дефіциту бюджету є нераціональне використання бюджетних коштів і збільшення витрат над доходами.

За період з 2015 по 2021 роки (табл. 2.1.), можна побачити зростання доходів та видатків Державного бюджету України. Але незважаючи на збільшення доходів, видатки бюджету все одно є більшими ніж доходи.

Таблиця 2.1.

Виконання Державного бюджету України з 2008 по 2021 роки (млн. грн.)

Роки	Доходи	Видатки	Дефіцит бюджету	%
2008	231686,3	241454,5	-12500,7	-1,32
2009	209700,3	242437,2	-35517,2	-3,89
2010	240615,2	303588,7	-64265,5	-5,94
2011	314616,9	333459,5	-23557,6	-1,79
2012	346054,0	395681,5	-53445,2	-3,79
2013	339180,3	403403,2	-64707,6	-4,45
2014	357084,2	430217,8	-78052,8	-4,98
2015	534694,8	576911,4	-45167,5	-2,28
2016	616274,8	684743,4	-70130,2	-2,94
2017	793265,0	839243,7	-47849,6	-1,60
2018	928108,3	985842,0	-59247,9	-1,66
2019	998278,9	1072891,5	-78049,5	-1,96
2020	1076016,7	1288016,7	-217096,1	-5,18

Джерело:[14].

Хотілося б зауважити, що у 2017 році і у 2018 році присутній найменший розрив між доходами і видатками в державі, який становить –в 2017 році - 1,60%, а в 2018 році – 1,66%.

Найвищий показник розриву помітний у 2010 та 2020 роках, у 2010 – це 5,94%, в 2020 році - 5,18%. В 2010 році це було спричинено фінансово – економічно кризою, до якої потім добавилось проведення та підготовка Євро – 2012 в Україні. В 2020 році – це пандемія COVID – 19 та його карантинні умови, які негативно вплинули на всі сфери в Україні

Станом на 2020 рік дефіцит бюджету становив 217096,1 тобто, дефіцит бюджету збільшився в порівнянні з іншими роками, себто коли в 2017 – 2019 роках дефіцит бюджету коливався з 1,60% до 1,96%, то в 2020 році дефіцит бюджету різко зріс до 5,18%.

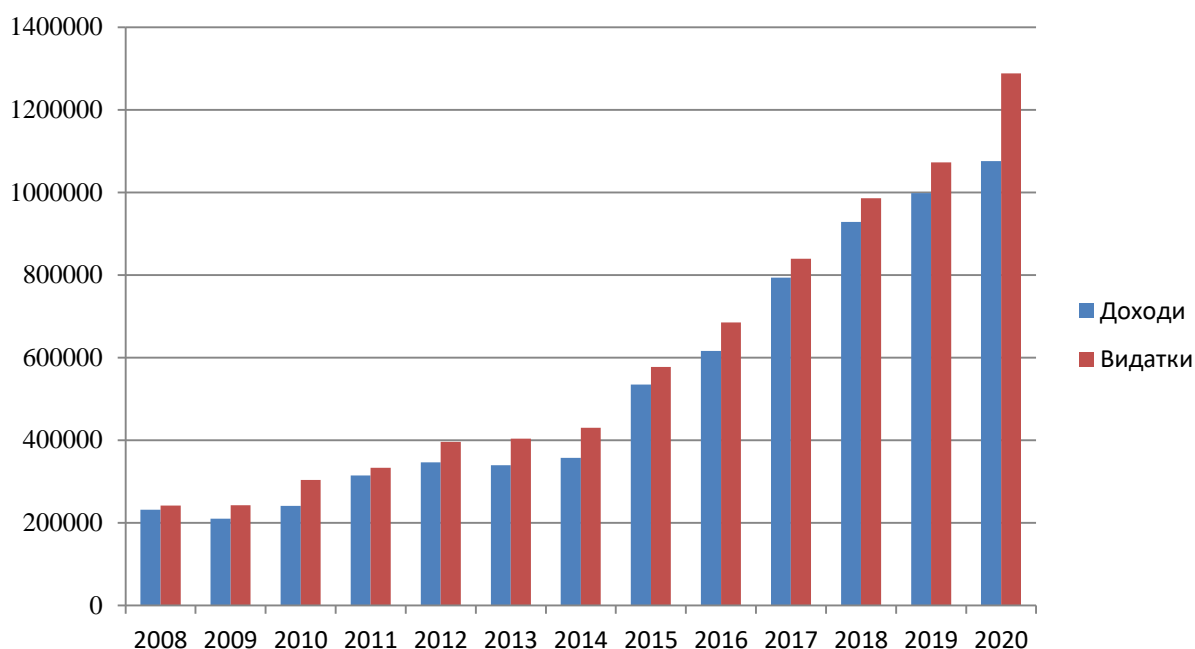

Рис. 2.2. Динаміка видатків і доходів Державного бюджету України, 2008-2020 рр.

Джерело: [14]

Для того, щоб зрозуміти причини дефіциту бюджету необхідно провести аналіз доходів та витрат.

Дані рис. 2.3. свідчать, що найбільше надходжень відбувається за рахунок податків. Друге місце посідають неподаткові надходження із сумою 212946,90 млн. грн..

Найменше коштів до державного бюджету надійшло від операцій з капіталом (сюди відносять надходження від продажу основного капіталу, від реалізації державних запасів товарів та кошти від продажу землі та нематеріальних активів) –79,4 млн. грн..

Всього заплановано доходів Державного бюджету було на суму 1095580,4 млн. грн., а виконано на суму 1076016,7 млн. грн., тобто надходження в Державний бюджет було виконано тільки на 98,2%.

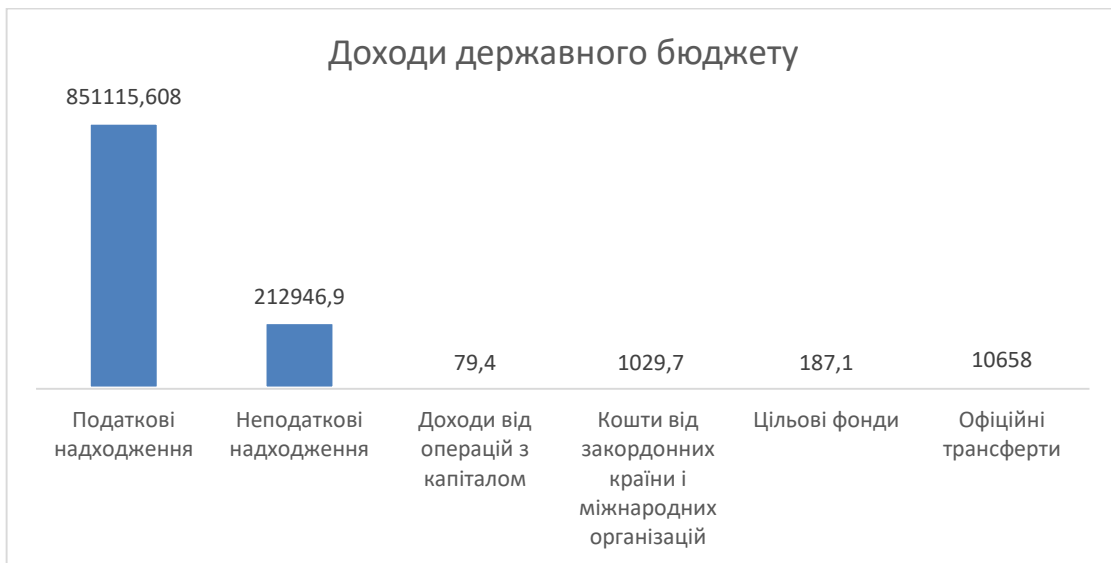

Рис. 2.3. Доходи державного бюджету України за статтями доходів за 2020 рік (млн. грн.)

Джерело: [15]

Без аналізу видатків, щось конкретно про дефіцит бюджету не можливо говорити, тому в рис. 2.4. буде відбуватися аналіз видатків державного бюджету України в розрізі функціональної класифікації.

Аналізуючи дану таблицю, можна говорити про наступне, що найбільші видатки йдуть на соціальний захист та соціальне забезпечення приблизно десь 25 %, далі йде фінансування економічної діяльності – 13,11%. Хотілося б зазначити, що в 2020 році на фінансування охорони здоров'я було виділено лише 9,70% усіх видатків. Мало коштів було виділено на освіту – 4,10% та на охорону навколишнього середовища – 0,52% та на духовний та фізичний розвиток – 0,76%. Найменше фінансування відбувається житлово – комунального господарства лише 0,01%.

В загальному за планом 2020 року видатків мало бути 1182010,4 млн. грн., а станом на 31.12.2020 року становило – 1288016,7 млн. грн., що є більшим на 109,0%

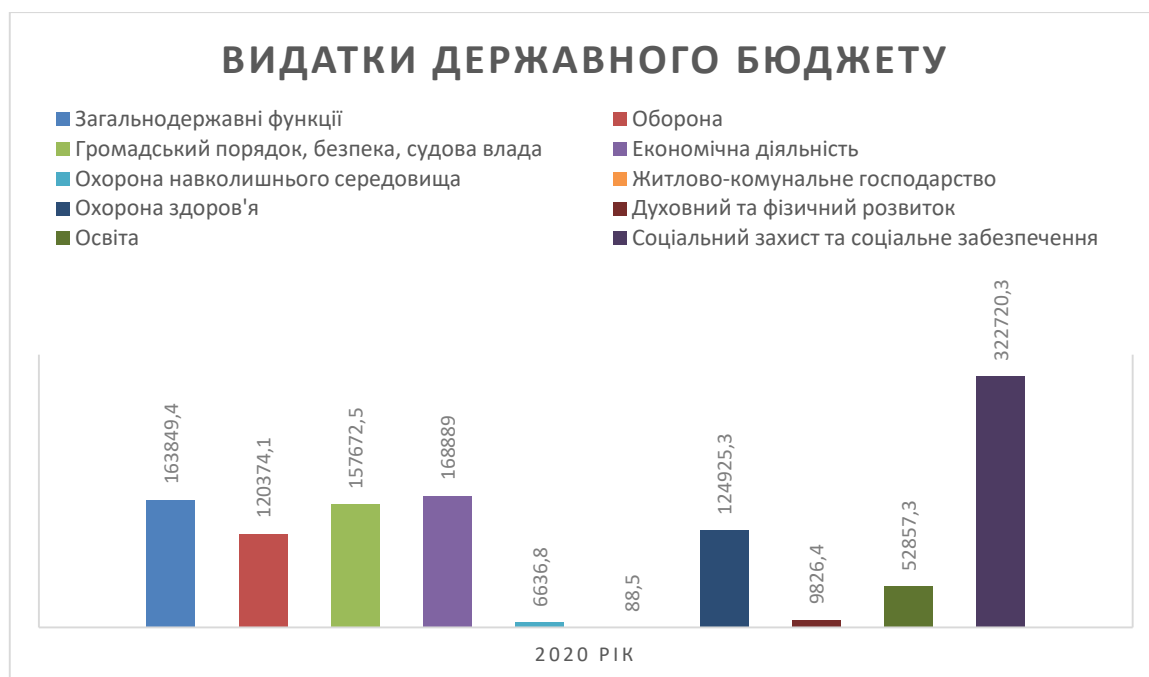

Рис. 2.4. Видатки державного бюджету України (функціональна класифікація) в 2020 р. (млн. грн.)

Джерело: [10]

Ще один аналіз видатків Державного бюджету України можна зробити, за найбільш вагомим показником, тобто за економічним класифікатором.

За його даними можна побачити, що знову ж таки найбільше витрачання коштів йде на соціальне забезпечення сюди ж відносять виплати пенсій та допомоги - 24,04%, другий за більшістю витрачання йдеться на товари та послуги – 23,42%, також велике фінансування йде на оплату праці – 18,68%.

На поточні трансфери було виділено – 15,63% усіх видатків за 2020 рік. На обслуговування боргових зобов'язань (обслуговування внутрішніх та зовнішніх боргових зобов'язань) наша країна виділила з видаткової частини – 9,37%. На капітальні видатки (придбання основного капіталу та капітальні трансфери) в країні виділено – 7,36 %

Найменше становлять інші поточні видатки, це лише – 0,51%, сюди можна віднести видатки, які не пов'язані з придбанням товарів та послуг різними установами (збори на обов'язкове пенсійне страхування, придбання патентів, витрати виконавчого провадження).

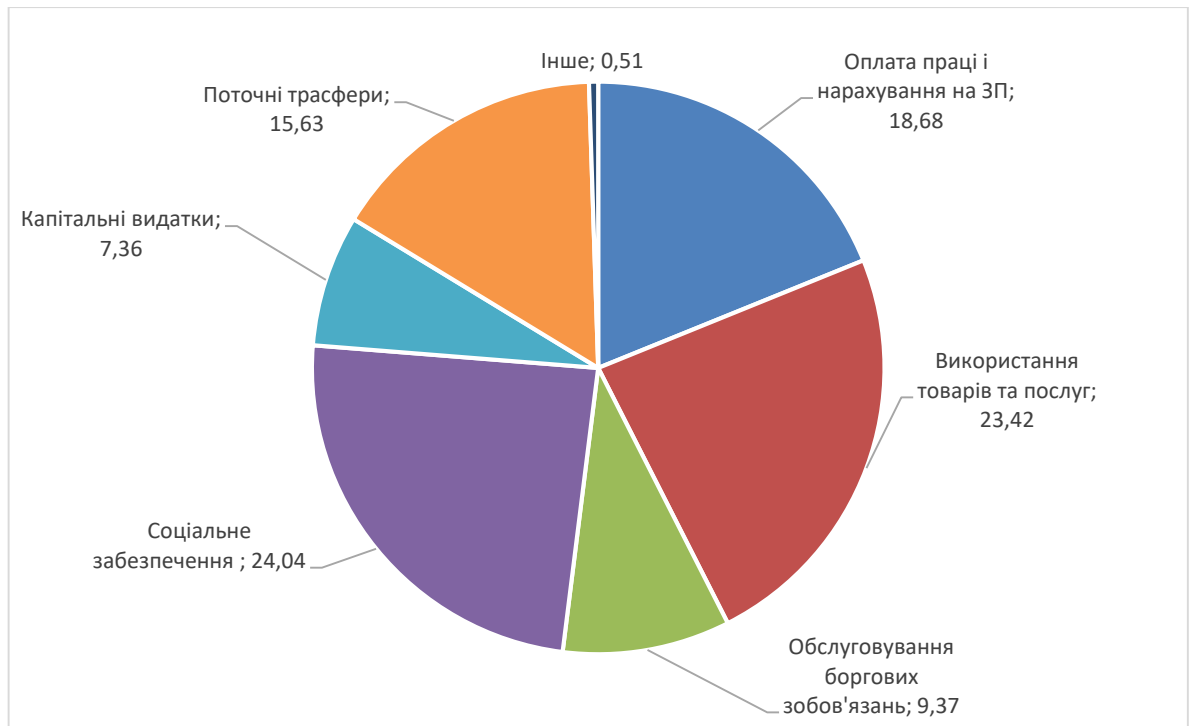

Рис. 2.5. Видатки державного бюджету України (економічна класифікація) в 2020 р. (млн. грн.)

Джерело: [10]

В 2020 року виникла нова проблема, яка значно збільшила видатки нашої країни і не тільки нашої. Це COVID – 19 та карантинних обмежень, які були введені через нього, в наслідок цього національна та світова економіка дуже постраждала, це пов'язано, це також призвело до нестабільності на фінансових ринках, це призвело до збільшення дефіциту в більшості країнах. Але слід зазначити, що національна та світова економіка не зможе оговтатись та почати відновлюватись, поки не завершиться пандемія COVID– 19[21].

Отже, аналізуючи дані таблиці можна побачити, що дефіцит бюджету є наявний не тільки в країнах, які розвиваються, а й в країнах з розвинутою економікою, адже пандемія COVID– 19 та її карантинні обмеження подіяли на всі країни.

Аналізуючи дані табл. 2.2 можна побачити, що дефіцит бюджету є наявний не тільки в країнах, які розвиваються, а й в країнах з розвинутою економікою, адже пандемія COVID– 19 та її карантинні обмеження подіяли на всі країни.

Таблиця 2.2.

Аналіз дефіциту Державних бюджетів зарубіжних країн станом на 2020 рік (млн.\$)

№	Країна	Доходи	Витрати	Дефіцит
1.	США	5 923 829, 00	9 818 534, 00	-3 894 705, 00
2.	Китай	3 622 313,00	5 388 814, 00	-1 766 501, 00
3.	Німеччина	1 729 224, 00	2 038 247, 00	-309 203, 00
4.	Великобританія	966 407, 00	1 400 776, 00	-434 369, 00
5.	Італія	863 785, 00	1 103 721, 00	-239 936, 00
6.	Канада	598 434, 00	917 271, 00	-318 837, 00
7.	Швеція	251 009, 00	282 223, 00	-31 214, 00

Джерело: [13]

Поняття дефіциту бюджету є тісно пов'язане з визначенням державний борг. Починаючи з 1991 року, коли Україна отримала статус Незалежної вона почала нову еру економічної діяльності, без боргових зобов'язань. Але такі обставини, як нестабільна економіка, політика та соціальні проблеми не дали тоді і не дають зараз формувати Державний бюджет України збалансованим. Такі події змушують залучати різного роду позики, які дають змогу підтримувати економічну діяльність країни. Через такі дії виникає внутрішня заборгованість та зовнішня[17].

Державний борг традиційно поділяють на зовнішній та внутрішній.

- Зовнішній державний борг — заборгованість держави іншим країнам, міжнародним економічним організаціям та іншим особам. Державний зовнішній борг є частиною валового зовнішнього боргу країни[12].

- Внутрішній державний борг — заборгованість держави власникам державних цінних паперів та іншим кредиторам[12].

Власне державний борг виникає в наслідок фінансових запозичень держави, договорів і угод про надання кредитів та позик, пролонгації та реструктуризації боргових зобов'язань минулих років[12]. Сукупність боргових зобов'язань держави містить також гарантований державою борг, що виникає в наслідок прийнятих на себе державою гарантій за зобов'язаннями третіх осіб, або прийняті на себе державою зобов'язання третіх осіб[12].

Повністю структуру державного та гарантованого державою боргу за даними Міністерства фінансів України на 31.12.2020 надано в табл.2.3. [12]:

Таблиця 2.3.

Державний борг України станом на 2020 рік

(млн. грн.)	Зовнішній	Внутрішній
Державний борг	1 258 521,9	1 000 709, 9
Гарантований борг	260 412, 9	32 291, 0
Сукупний	1 518 934, 8	1 033 000, 8

Джерело: [12]

Основним завданням, яке стоїть перед управління державним боргом є зменшення частини зовнішніх зобов'язань перед кредиторами та збільшення частини внутрішніх зобов'язань країни. Як наслідок цих дій буде зменшення залежності країни перед зовнішнім кредитором та допоможе понизити вразливість від різних зовнішніх факторів, які негативно вплинуть на економічну частину країни[25].

Тому для того щоб збільшити частку внутрішніх зобов'язань уряду України необхідно зосередити свою діяльність на розвиток ринку облігацій внутрішніх позик, підвищення фінансової спроможності фізичних та юридичних осіб в середині країни. Також необхідно розробляти та застосовувати ефективні інструменти управління борговими зобов'язаннями країни. Сюди можна віднести такі інструменти, як зменшити обсяг дефіциту Державного бюджету України, розвинути пріоритетні сектори та сегменти

національної економіки, а також сюди необхідно віднести доцільне використання бюджетних коштів та інше[8].

Висновки до розділу 2

Обраховано, що фактичні держбюджету в 2020 році становлять – 1 076 016,7 млн. грн., а видатки – 1 288 016,7 млн. грн.. Найвищий показник розвитку помітний у 2010 та 2020 роках, у 2010 – це 5,94%, в 2020 році- 5,18%. В 2020 році це було спричинено фінансово – економічною кризою, до якої потім добавилось проведення та підготовка Євро – 2012 в Україні. В 2020 році – це пандемія COVID – 19 та його карантинні умови, які негативно вплинули на всі сфери в Україні. Станом на 2020 рік дефіцит бюджету становив 217096,1 тобто, дефіцит бюджету збільшився в порівнянні з іншими роками.

Визначено, що Державний бюджет України складається з дохідної та видаткової частин. До дохідної частини належать такі складові, як податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, кошти від закордонних країн та міжнародних організацій, цільові фонди та офіційні трансфери. Видаткова частина в нашій країні ділиться за різними класифікаціями, одна з них це функціональна класифікація, інша це економічна класифікація.

Доведено, що дефіцит бюджету – поняття досить тісно пов'язане з поняттям державного боргу. Державному бюджету України не вдається стати збалансованим через ряд причин, таких як соціальні, політичні та економічні. Через дану ситуацію в нашій країні постає питання залучення позикових коштів для стабільного функціонування країни. Тому, як наслідок виникає зовнішня кредиторська заборгованість та внутрішня кредиторська заборгованість, при чому темпи таких заборгованостей стрімко зростає.

РОЗДІЛ 3

СПОСОБИ ЗМЕНШЕННЯ ДЕФІЦИТУ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

В умовах світової фінансової кризи уряди різних країн світу застосовують різноманітні засоби для зменшення дефіциту бюджетів до економічно безпечного рівня – 3% ВВП, відповідно до Маастрихтських критеріїв. ЄС у 1997 р. Прийняв Пакт про стабільність і зростання. Основна увага у Пакті сконцентрована на питаннях дефіциту[30]. Пакт про стабільність і зростання вимагає від національних урядів країн-учасниць підтримувати в довгостроковому періоді таку бюджетну позицію, яка близька до балансу чи надлишку. При цьому може допускатися поява дефіциту в результаті дії вбудованих автоматичних стабілізаторів розміром не більше 3 % ВВП[30].

Програма конкретних заходів щодо скорочення бюджетного дефіциту, що була запропонована В.М. Федосовим на основі діяльності Європейських урядів, включає такі заходи:

- зміна напрямків інвестування у галузі народного господарства з метою значного підвищення прибутку[35];
- зниження воєнних витрат[35];
- зберігання фінансування лише найважливіших соціальних програм;
- мораторій на прийняття нових соціальних програм, що потребують значного бюджетного фінансування[35];
- заборона центральному банку країни надавати кредити урядовим структурам будь – якого рівня без належного оформлення заборгованості державними цінними паперами [35].

Також у світовій практиці для зниження бюджетного дефіциту широко використовується така форма, як залучення в країну іноземного капіталу[35]. З його допомогою вирішується одразу декілька завдань – скорочуються бюджетні витрати, призначені на фінансування капіталовкладень (а отже, зменшується

розрив між прибутками і витратами), розширюється база для виробництва товарів і послуг, з'являються нові платники податків (отже, збільшуються надходження в бюджет)[35].

Усі бюджетні операції дозволяється поділити на дві групи:

- операції, які визначають розмір дефіциту, впливають на нього (викликають появу чи зменшують дефіцит). До них відносять операції, пов'язані з отриманням бюджетних доходів і здійсненням видатків[6];

- операції, які фінансують (покривають) дефіцит. З цього випливає, що інструменти оптимізації розміру бюджетного дефіциту є досить обмеженими і зводяться до збільшення доходів та скорочення видатків бюджету. У ширшому розумінні – це всі заходи уряду, які сприяють розв'язанню двох зазначених завдань[6].

На думку Коляди Т.А. «для подолання дефіциту державного бюджету України найбільш ефективними напрямками є:

– вдосконалення контролю за використанням коштів державного і місцевих бюджетів[18];

– збільшення дохідної частини бюджету при запровадженні виваженої податкової політики, яка б забезпечила підвищення функціонування різних галузей виробництва[18];

– створення платникам податків сприятливих умов для розвитку своєї діяльності; скорочення видатків (капітальних) [18];

– здійснення внутрішніх і зовнішніх позик. Відсутність бюджетної рівноваги в нашій країні зумовлює необхідність проведення різноманітних важливих реформ у соціальній, економічній, адміністративній і інших сферах[18]. Необхідним є вибір оптимальних джерел фінансування дефіциту державного бюджету. Зокрема, доцільним є здійснення запозичень державою на внутрішньому ринку, оскільки, внутрішні запозичення не призводять до значного зростання інфляції, відсоткових і валютних ризиків тощо. Крім цього, розвинутий ринок внутрішніх державних запозичень виступає важливим

інструментом здійснення ефективної грошово – кредитної політики країни» [18].

У Бюджетному кодексі України подано чітке трактування дефіциту, тобто зазначено, що «дефіцит бюджету – це перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів з бюджету)» [6].

Зменшити дефіцит державного бюджету можливо трьома способами:

1. Збільшити суми податків;
2. Введення додаткових коштів в обіг (емісія).
3. Державна позика.

При цьому кожен з цих способів несе свої загрози:

1. Збільшення податків несе за собою такі загрози, як:

- підвищення корупції в країні;
- ухилення від сплати податків;
- зменшення прибутковості бізнесу;
- економічне погіршення різних галузей;
- відтік національного капіталу в економіку зарубіжних держав;
- збільшення тіньової економіки в державі.

2. Введення додаткових коштів в обіг (емісія) призводить до таких загроз, як:

- збільшення інфляції;
- девальвації гривні;
- витрачання міжнародних резервів;
- розбалансування дефіциту бюджету;
- рефінансування, тобто національний банк України видає банкам кредит

у безготівковій формі – це призводить до збільшення грошової маси на суму рефінансування, наслідком цього є повернення депозитів клієнтам та видача кредитів і купівля іноземної валюти.[17]

3. Державна позика може призвести до таких загроз, як:

- знецінення облігацій;

- утворення державного боргу. Державний борг – це загальна сума накопиченої заборгованості уряду власникам державних цінних паперів, яка дорівнює сумі всіх дефіцитів за вирахуванням надлишків бюджету[20].

Далі спрогнозую лінію тренду дефіциту Державного бюджету України, щоб побачити як до 2023 року лінійним методом відбудеться скорочення дефіцит бюджету реально і до 2023 року він буде приблизно становити менше 3%.

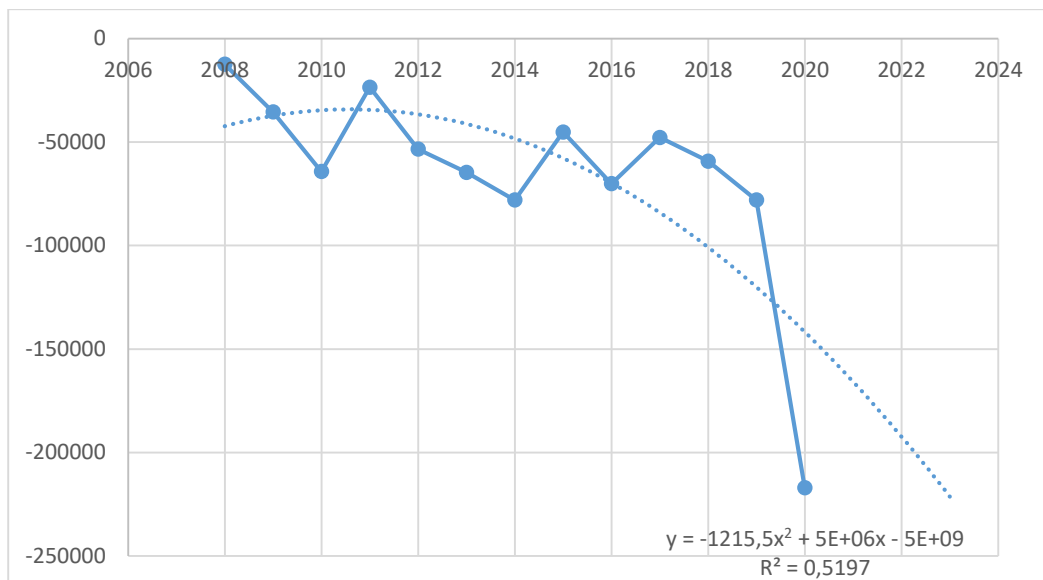

Рис. 3.1. Прогнозування дефіциту державного бюджету України до 2023 року, млн. грн.

Джерело: [14].

Тому мають розроблятися відповідні шляхи для подолання дефіциту бюджету України, сюди можна віднести:

- удосконалення податкової системи України має призвести до побудови новітньої системи конкурентоспроможності, зменшення документообігу, також сюди можна віднести укладення збалансованої бюджетної політики на середньострокову перспективу. Окрім цього удосконалення податкової системи має на меті спрощення процесу адміністрування податків та розширення економічного відтворення.[5]

- підтримка малого та середнього бізнесу призведе до зменшення тіньової економіки, підвищення рівня зайнятості населення та збереження існуючих робочих місць, вихід бізнесів на зовнішній ринок;

- залучення особистих заощаджень населення в інвестиції призведе до збільшення обсягів ВВП та національного доходу також відбуваються зміни на фінансовому ринку. Також залучення коштів несе за собою збереження реальної картини платоспроможності у мовах інфляції, також разом з цим з це призведе до підвищення життєвого рівня населення і його соціального захисту ;

- детальний контроль за виплатами державних коштів призведе до цільового використання бюджетних коштів, попередження фінансових злочинів та порушень. Також це несе за собою припинення даремного витрачання коштів, зловживань фінансами та контроль за своєчасним виконання бюджетного плану.

Висновок до розділу 3

Доведено, що дефіцит бюджету негативно впливає на функціонал економіки України. Наслідками не стабільного бюджету України є бюджетний дефіцит та державний борг (внутрішній та зовнішній). Для того, щоб зменшити бюджетний дефіцит необхідно, збільшити темп зростання ВВП, таким чином щоб він перевищив величину відсоткової ставки. Тому подолання бюджетного дефіциту є вкрай необхідними для нашої держави, адже від цього залежить фінансова стійкість держави, та рівень життя громадян.

Встановлено, що для зменшення рівня дефіцитності бюджету України слід провести ряд заходів, а саме: зменшити видаткову частину бюджету; нарощувати дохідну частину бюджету; посилити контроль за випадками ухилення від сплати податків; підтримка малого та середнього бізнесів та залучення особистих заощаджень населення в інвестиції.

Визначено, що прогноз за використання методу поліноміального рівняння вказує на те, що у перспективі не відбудеться скорочення дефіциту бюджету і до 2023 року він буде приблизно знаходитися на рівні 2020 р. Позитивним при цьому є те, що тенденції до зростання величини дефіциту держбюджету не є реальними.

ВИСНОВКИ

Обґрунтовано, що особливим явищем в будь-якій економіці є дефіцит Державного бюджету. В нашій країні дефіциту бюджету є невід'ємною частиною економіки. Причин виникнення дефіциту є досить різними, починаючи від економічного фактору закінчуючи індивідуальними факторами, які характерні для кожної держави. В Україні ці фактори поєднані між собою і спричиняють великий розрив між доходами і видатками.

Визначено, що для зменшення дефіциту бюджету необхідно забезпечити його постійне регулювання. Для цього необхідно урегулювати економічний стан, збільшити виробництво, зменшити, або взагалі позбутися корупції в державному секторі, урегулювати політичну систему та інше.

Обраховано, що фактичні доходи держбюджету в 2020 році становлять – 1 076 016,7 млн. грн., а видатки – 1 288 0016,7млн.грн. Найвищий показник розриву помітний у 2010 та 2020 роках, у 2010 – це 5,94%, в 2020 році - 5,18%. В 2010 році це було спричинено фінансово – економічно кризою, до якої потім добавилось проведення та підготовка Євро – 2012 в Україні. В 2020 році – це пандемія COVID – 19 та його карантинні умови, які негативно вплинули на всі сфери в Україні. Станом на 2020 рік дефіцит бюджету становив 217096,1 тобто, дефіцит бюджету збільшився в порівнянні з іншими роками.

Визначено, що Державний бюджет України складається з дохідної та видаткової частин. До дохідної частини належать такі складові, як податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, кошти від закордонних країн та міжнародних організацій, цільові фонди та офіційні трансфери. Видаткова частина в нашій країні ділиться за різними класифікаціями, одна з них це функціональна класифікація, інша це економічна класифікація.

Доведено, що дефіцит бюджету – поняття досить тісно пов'язане з поняттям державного боргу. Різні обставини в різні періоди негативно

впливали на державний бюджет і дозволяли бути збалансованим. Через це виникає зовнішня та внутрішня кредиторська заборгованість.

Доведено, що дефіцит бюджету негативно впливає на функціонал економіки України. Наслідками нестабільного бюджету України є бюджетний дефіцит та державний борг (внутрішній та зовнішній). Для того, щоб зменшити бюджетний дефіцит необхідно, збільшити темп зростання ВВП, таким чином щоб він перевищив величину відсоткової ставки. Тому подолання бюджетного дефіциту є вкрай необхідними для нашої держави, адже від цього залежить фінансова стійкість держави, та рівень життя громадян.

Встановлено, що для зменшення рівня дефіцитності бюджету України слід провести ряд додаткових заходів, а саме: зменшити видаткову частину бюджету; нарощувати дохідну частину бюджету; посилити контроль за випадками ухилення від сплати податків; підтримка малого та середнього бізнесів та залучення особистих заощаджень населення в інвестиції.

Визначено, що прогноз за використання методу поліноміального рівняння вказує на те, що у перспективі не відбудеться скорочення дефіциту бюджету і до 2023 року він буде приблизно знаходитися на рівні 2020 р. Позитивним при цьому є те, що тенденції до зростання величини дефіциту держбюджету не є реальними.

Список використаних джерел

1. Андрушко О. Шляхи зменшення дефіциту державного бюджету України. URL : <https://naub.oa.edu.ua/2014/shlyahy-zmenschennya-defitsytu-derzhavnoho-byudzhetu-ukrajiny/>(дата звернення 11.11.2021).
2. Адонін С. В. Особливості дефіциту державного бюджету України на сучасному етапі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. С. 108-111.
3. Архангельський Ю. Чи може дефіцит держбюджету бути нульовим? *Дзеркало тижня*. 2016. 1 жовтня. С. 7.
4. Башко В. Дефіцит бюджету :соціально-економічна природа. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 3. С. 54-63.
5. Бюджетний дефіцит України, причини і шляхи його скорочення URL : http://www.rusnauka.com/35_NOBG_2013/Economics/15_153141.doc.htm(дата звернення 06.11.2021).
6. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 8.07.2010 р. URL :<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>. (дата звернення 04.11.2021).
7. Вахненко Т.П. Державний борг України та його економічні наслідки. К.: Альтерпрес. 2015. 157 с.
8. Вахненко Т.П. Особливості формування державного боргу та управління його складовими у період фінансової кризи. *Фінанси України*. 2014. №6. С. 25-37
9. ВВП України: динаміка, статистика, структура. URL : <http://index.minfin.com.ua/index/gdp> (дата звернення 14.11.2021).
10. Видатки держбюджету України. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2020/>(дата звернення 03.11.2021)
11. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку: монографія. К. 2018. 735 с.
12. Державний борг України. URL :

<https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2020/>(дата звернення 03.11.2021)

13. Державний бюджет по країнам. URL : <https://clck.ru/As6xJ> (дата звернення 08.11.2020)

14. Державний бюджет України. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/> (дата звернення 03.11.2021)

15. Доходи держбюджету України URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2020/> (дата звернення 03.11.2021)

16. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України за 2015 - 2019 рік URL : <http://minfin.gov.ua> (дата звернення 20.10.2021).

17. Калачова Г. Друкувати гроші не можна терпіти. Де поставити кому НБУ? *Економічна правда*. 2020. 23 квітня. URL : <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/04/23/659630/> (дата звернення 27.11.2021).

18. Коляда Т. А., Косминіна О. С. Бюджетний дефіцит України :сутність, причини виникнення та особливості управління. *Moderneconomics*. 2018. №12. С. 100–105. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/modecon_2018_12_17. (дата звернення 12.11.2021).

19. Лутай Д. М. Аналіз дефіциту Державного бюджету України та причин його виникнення опубліковано в II Міжнародній науковій конференції «Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації» (17 грудня 2021 року, м. Херсон, Міжнародний центр наукових досліджень). Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 21-23.

20. Лутай Д. М. Можливості зменшення дефіциту бюджету в Україні опубліковано в студентській науково – практичній інтернет конференції «Фінансове забезпечення економіки» (2021 рік, м. Житомир, Поліський національний університет) С. 50-53.

21. Лутай Д.М. Позитивні і негативні наслідки дефіциту бюджету опубліковано в III Міжнародній науково-практичній конференції Поліський

національний університет «Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації» Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 23 червня 2021 року. Житомир : Поліський національний університет, 2021. С. 269-274.

22. Матвійчук, Н. М., Бурлачук Н.Ю., Маршук Л.М. Особливості бюджетного дефіциту України в сучасних умовах. Молодий вчений. 2015. № 5. URL : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=molv_2015_5%282%29__9 (дата звернення 20.10.2021).

23. Мацедонська Н.В. Проблема дефіциту бюджету України та шляхи його збалансування / Ефективна економіка та менеджмент: теорія і практика: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ: Видавничий дім “Гельветика”, 2015. С. 75-97.

24. Машко А. Дефіцит бюджету: сутність, причини виникнення та проблеми управління. *Соціально-екон. проблеми і держава*. 2012. Вип. 2 (7). С. 308–314.

25. Машко А. І., Квасовський О. Р. Теоретичні підходи до визначення сутності дефіциту бюджету. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2014. №8. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=743> (дата звернення 03.11.2021).

26. Миськів Г. Бюджетна система :теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях) : навчальний посібник. Львів : Растр-7, 2020. 272 с.

27. Офіційний веб-сайт European Business Association URL : <http://www.eba.com.ua>.

28. Пасічний М.Д. Бюджетний дефіцит у системі фінансової політики України. *Вісник ДДФА. Економічні науки*.2014.№ 1.С.137–144.

29. Податковий кодекс України. Документ № 2755-VI, від 07.11.2020. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>(датазвернення 08.11.2020)

30. Практичний досвід зарубіжних країн в управлінні бюджетним дефіцитом URL: https://pidru4niki.com/1588031564503/finansi/praktichniy_dosvid_zarubizhnih_kray_in_upravlinni_byudzhethnim_defitsitom(дата звернення 28.10.2020)
31. Про Державний бюджет України на 2020 р. : Закон України № 294-IX від 14. 11. 2019 року URL :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text> (дата звернення 03.11.2021)
32. Сидор Г. В., Андрусів У. Я. Сутність фінансово-кредитної системи України. *Сталий розвиток економіки*. 2017. № 34. С. 167 – 174.
33. Сторожук О.В. Удосконалення податкової політики: теорія та практика URL : <https://www.ndifp.com/1417/> (дата звернення 23.11.2021)
34. Уманців Ю.М.Механізм економічної політики: Навчальний посібник. Івано-Франківськ Місто НВ.2018.310с.
35. Федосов В.М., Гладченко Л. Бюджетний дефіцит у контексті західної фінансової теорії і практики. *Финансовые риски*. 2006. № 3. С. 19-32
36. Фінанси: навч. посіб. / О.Я. Стойко, Д.І. Дема; за ред. О.Я. Стойка.2-ге видання, стереотипне. К.: Алерта, 2017. 432 с.
37. Форкун І. В. Формування та управління державним боргом в період фінансової кризи. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. №2. С. 195-199.
38. Чугунов И.Я. Дефицит бюджета как важный инструмент системы бюджетного регулирования. *Бизнес Информ*. 2018. №5 (1). С.171-174.
39. Чугунов І. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2014. № 5. С.64–77.
40. Шевчук В.О. Макроекономічні ризики прискореної акумуляції зовнішнього боргу в економіці України. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 2(11). С.159–166.
41. Юрій С. І. Фінанси : підруч. / [за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова]. К. : Знання. 2008. 611 с.

42. Янів Л. М., Зінченко О. А. Проблеми дефіциту державного бюджету України і шляхи їх розв'язання. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2016. №6. С. 12-14.

43. Ярошенко Ф. О. Бюджетний дефіцит як інструмент посткризового відновлення світової економіки. *Фінанси України*. 2018. №1. С. 7-15.